

Az elválások újabb alakulása hazánkban.

Írta: BUD JÁNOS.

A modern társadalom-erkölcsi életnek egyik érdekes jelensége a házasság felbontásának mind gyakoribbá válása. Bár még igen tekintélyes azoknak a száma, akik a házasság felbonthatatlanságát hirdetik, mégis ma alig van culturállam, amelynek törvényhozása el ne ismerte volna a válás lehetőségét. Akik az előbbi álláspontot vallják, főként a római egyház tekintélyére hivatkoznak, bár megkísérlik azt is igazolni, hogy a felbonthatatlanságnak gyökerei magának a házasságnak természetében, belső mivoltában rejlenek. A házasság felbonthatatlansága mellett érvel még oly egyén is, mint BENTHAM, vagy COMTE. Előbbi, ki az utilitarismus főképviselője, a felbonthatatlan házasságot találja a legtermészetesebbnek, az egyed és köz érdekére legelőnyösebbnek; az utóbbi pedig, ki a positivismus megalkotója, határozottan kijelenti, hogy a válás, a fölbonthatóság egyszerűen képtelenség. Mindezzel ellentétben az emberi házasság története kevésbé igazolja a házasság örök érvényét. Meggyőzően fejt ki WESTERMARCK az emberi házasság történetéről szóló munkájában, hogy az emberi házasság tartamát illetőleg egységesség nincs a különböző korszakok közt. A fejlődés korai fokán a házasság nem volt állandó frigy, hanem a körülményekhez mérten hosszabb-rövidebb ideig tartott. Amint nagyobb lett a nők tekintélye s nőtt a női nem tisztelete, magasabb fejlődésnek indult az apai érzés, mindezzel kapcsolatban fokozódott az előrelátás a gyermekek jövője érdekében s a szerelmi szenvedély is mind finomultabb formát öltött, fokozatosan szorosabbra fűződtek a házasság kapcsolai is. Az emberi nem magasabb fejlődésével lépést tartva lett folyton tartósabb a házasság is, míg a civi-

lisatio bizonyos fokán oda jutott, hogy életfogytiglani egysüléssé vált. Tényleg azonban ahhoz, hogy a házasság fölbonthatatlansága elismertessék s dogmává váljék, a római egyház hatalmas tekintélye kellett. Az idők azonban e szigorú elveken rést ütöttek. A fejlettebb emberi társadalom ugyanis amily helyén valónak ismerte el, hogy a férj ne bánhasson el kénye-kedve szerint feleségével, ne taszíthassa el, midőn jónak látja s a nő se hagyhassa el férjét minden ok nélkül, épp úgy nem tudott teljesen megnyugodni azokban a szigorú korlátozásokban sem, amelyeket tulajdonképpen csak ideális vallási felfogás eredményezhetett. Ennek tudható be, ha már a reformatio a házasság felbontását illetőleg, mintegy számolva az emberi néptömegek szellemi és társadalmi élete fejlődési irányzatával, szabadabb szellemnek hódolt, majd pedig az újabb törvényhozások arra az álláspontra helyezkedve, hogy a válást teljesen lehetetlenné tenni annyit jelentene, mint egy nagyobb bajjal a kisebbet felcserélni¹⁾, mind több helyet adnak az elválásnak.

Elfogadva az elválás lehetőségének megokoltságát, önkéntelenül is felmerül azonban az a kérdés, hogy hol van a határ, a meddig a házasság felbonthatósága megengedhető. Mily nehéz dolog, mennyire eltérők e tekintetben a felfogások, mi sem igazolja jobban, mint az egyes államoknak az elválást szabályozó törvényeikben s főként ezeknek az okokat megállapító részeiben fellelhető éles különbségek. Alapjában véve elválásnak csak ott volna szabad bekövetkezni, ahol a házaspár között minden mélyebb érzelmi és erkölcsi kapocs megszűnt s visszaállítására is alig van remény. A valóságban azonban ott, ahol az elválás meg van engedve, már a házasságkötésnél sok esetben nem a boldogságra való törekvés a fő, hanem egészen más mellékérdekek játszanak közre, tehát az elválás is igen gyakran minden különösebb indíték nélkül következik be, valóra válván CREBILON mondása, mely szerint a házaspár egybekelnek a nélkül, hogy egymást szeretnék és széjjelmennek a nélkül, hogy egymást gyűlölnék.

S épp azok a kérdések, hogy az elválás, illetve a fölbontás tehetősége nem befolyásolja-e károsan a házassági köteleket erő-

¹⁾ FÖLDES: Statisztikai előadások II. sorozat, 59. 1.

sítő erkölcsi és lélektani tényezőket, nem vezet-e erős mérvben könnyelmű házasságkötésekre, nem eredményezi-e a feleknek a házasság intézményével szemben a kötelesség- és felelősségérzet csökkentését s e révén a házasságnak könnyen és meggondolatlan módon való feloldását s mindezeket figyelembe véve nem fenyeget-e a társadalmi rend és erkölcs teljes feldúlásával, készítetik a statisztikát arra, hogy ezzel az egész társadalmat mélyen érintő s mind nagyobb szerephez jutó kérdéssel minél behatóbban foglalkozzék. Alig találkozunk már culturállammal, ahol a hivatalos statisztika ne vonta volna megfigyelése körébe az elválásokat s ezenkívül elég tekintélyes azoknak a magánmunkálatoknak is a száma, amelyek e kérdéssel foglalkoznak.¹⁾

Hazánk statisztikája egyike azoknak, a melyek a legrésztesebben foglalkoznak az elválásokkal. S különösen felhívja figyelmünket a szóbanforgó kérdésre az a tény, hogy az utóbbi két évtizedben népmozgalmunk statisztikája arról tesz tanúságot, hogy az évente megszűnő házasságoknak mind tekintélyesebb hányadát teszik a felbontott házasságok. Kutatnunk kell tehát, mi okozza az adatok ily alakulását s az elválások számának növekedése csak hazánkat jellemző jelenség-e, avagy hasonló tünetek más külföldi államokban is észlelhetők-e?

¹⁾ ERNST CADET: »Études morales sur la société contemporaine, Paris, 1870.; LONA: »Divorces en Belgique« a »Journal de la Société Statistique de Paris« 1877. évfolyamában.; v. OEITINGEN; »Moralstatistik. 3. Auflage Erlangen, 1882.« 147-180. oldal; BERTILLON »Étude démographique du divorce et de la séparation de corps az »Annales de démographie internationale. Paris« 1882. évfolyamában; Caroll D. Wright: »Report on marriage and divorce in the United States, Washington, 1889; J.WERNICKE: »Die Statistik der Ehescheidungen a« Jahrbücher für Nationalökonomie u. Statistik XLI. kötetének (1898.) 259-272. lapjain; FÖLDES BÉLA, »Statisztikai előadások II. sorozat« 57-70 oldalain; BOSCO »Divorzi e separazioni personali de coniugii« Annali di statistica 1908.; YVERNES: Les divorces etc. en France depuis 1884.« a »Journal de la Société de Statistique de Paris« 1908. évfolyama 101-103. lapjain; v. MAYR »Statistik und Gesellschaftslehre« M-kötet 183-260 lapjain stb. stb.

Hazánkban volt:

Év	a megszünt házasságok száma	a felbontott házasságok száma	a felbontott házasságok a megszünt házasságok % ^o -ában
1891—1895	103.993	1.288	1·2
1896—1900	105.893	1.276	1·2
1901—1905	109.407	3.027	2·8
1906	108.587	3.849	3·5
1907	113.799	7.103	6·2
1908	113.578	6.203	5·5
1909	111.889	6.334	5·7

Ez adatok élesen világítják meg az elválások fejlődési irányát. Különösen szemünkbe ötlök az 1894. évet követő években s az 1907. évben beálló hirtelen emelkedése a felbontott házasságoknak. Az előbbit az új házassági jogi törvénynek (1894. évi XXXI. törvény cikk) életbelépése okozta, mely az elválást lehetővé tette, míg az 1907. évi emelkedést megmagyarázza az a tény, hogy az 1907. évi XVII. törvény-cikk tehermentesíteni akarván a kir. Curiát, megszüntette a házassági pereknek kötelező felebbvitelet. Kétségtelen bizonyítékai ez adatok elsősorban annak, hogy mily erős befolyása van a házassági jogi törvényhozásnak az elválások alakulására. Hasonló példákat a külföld is szolgáltat. Így Franciaországban miután 1884-ben kimondatott újból a házasság teljes felbontásának lehetősége, a felbontott házasságok száma több, mint megkétszereződött. Volt ugyanis az elválások száma:

1884-ben 1.657

1885-ben 4.123

Megjegyezzük, hogy ez időponttól kezdve majdnem állandó az emelkedés az elválások számában, mely volt:

1886-1890-ben 5.618

1891-1895-ben 7.199

1896-1900-ban 7.968

1901-1905-ben 10.034

A Németbirodalomban is találkozunk a törvényhozás befolyásával. Az 1900-ban életbelépett polgári törvénykönyv egyes jogterületeken bizonyos felbontási okokat pl. gyermekelenség esetén a házasság kölcsönös megsejlesztését a

gyógyíthatatlan betegséget stb. megszüntette s ennek következtében az 1900 – 1901-ben csökkenés állt be a fölbontások számában. Alapjában véve a törvény mégis könnyítette az eljárást, új okokat is állított be, a minek folytán nyilvánvaló volt, hogy bizonyos idő múlva mégis az elválások szaporodása fog bekövetkezni. Ugyanis volt a felbontott házasságok száma:

1899-ben.....	9.563
1900-ban.....	8.034
1901-ben.....	8.037

1902-ben már 9.221 házasság szűnt meg s innen fokozatos az emelkedés, míg 1906-ban 12.397-re rúg a számuk. Ez adatokból megállapíthatni, hogy amint el kell ismerni, hogy egy bizonyos számú házasság mindig akad, amelyekben teljesen indokolt a felbontás, épp úgy a törvényhozás is egyes intézkedéseivel előmozdítván esetleg a könnyelmű házasságkötést, avagy a házasság könnyed, meggondolatlan feloldását, fokozhatja e számot. Ily szempontból kell elbírálnunk az 1907. évi XVII. törvénycikket is, mely a kir. Curia tehermentesítése érdekében a házassági köteléki perekben az érvényben volt hivatali felülvizsgálatot megszüntette. Tagadhatatlan, hogy felbontás esetén a pernek hivatalos felebbvitelle lassítván az eljárás menetét, igen sok esetben alkalmas volt arra, hogy házasfelek, akik bármely oknál fogva teljes ellenszenvvel voltak egymás iránt, később kibékültek. Erre most kilátás nincsen, mivel a felek rendszerint megnyugszanak az elsőfokú ítéletben, a mire jellemző adat, hogy mikor még 1907-ben is a perek 60.37%-ban ítéleztek a felebbviteli bíróságok, addig 1908-ban csak 13.3, 1909-ben pedig 4.4%-ában a pereknek éltek felebbvitellel a felek. Ily önként kínálkozó békülő eszközt elejteni kár volt, mert helyesen jegyzi meg WERNICKE, hogy igen gyakran házasságok, melyekben időlegesen megzavartatott az egyensúly, később a legboldogabbakká válnak.¹⁾ Továbbá a gyorsabb és jóval olcsóbb eljárás szintén csábít az elválásra. S annál veszedelmesebb a törvénynek ily rendelkezése, mert házasságjogunk sem követ túlszigorú elveket – amint később látni fogjuk – a felbontási okok megállapítása körül. A Curiát tehermentesíteni sok

¹⁾ WERNICKE I. m. i. 261. lap.

más mód akadt volna, s leghelytelenebb volt e célból akkor, a mikor az erkölcsi és vallási kapcsok hanyatlása folytán a házasság különben is sokat veszít régi erejéből, ennek kötelekeit a felbontás megkönnyítésével meglazítani. S nehogy az az érv helyet találjon, mintha a felbontott házasságok számát az gyarapítaná, hogy az előző időkből heverő sok per került elintézésre, idézzük a következő adatokat, amelyek arról tanúskodnak, hogy tudomás szereztetvén az olcsóbb, gyorsabb és könnyebb eljárásról, mint többen kérvényezik a házasság-megszüntetését. Indított házassági per:

1907-ben	7.845
1908-ban	9.154
1909-ben.....	9.894

Három év alatt tehát 20.7%-ot tesz az emelkedés s hogy mégis 1907-tel szemben csökkent a felbontott házasságoknak a száma, az valószínűleg csak annak tudható be, hogy bíróságaink szinte megijedtek a perek ily hirtelen megnövekedésétől s mintegy látva a veszélyt, amely e révén a társadalmat fenyegeti, minél több pert érdemleges tárgyalás nélkül intéztek el. így a házasság megszüntetése nélkül jogerős végzéssel véget ért perek száma volt:

1907-ben	1.389
1908-ban	1.867
1909-ben	3.230

A pereknek végzéssel való elintézése oly sok esetben rendszerint alaki okokból vált lehetővé, amint azonban a felek kitanulják az eljárásnak úgy alaki, mint anyagi kellékeit, a bíróságnak egyre kevesebb alkalma lesz, hogy a házasság megszüntetésétől eltekintsen. Arra nézve pedig, hogy mily gyorsan intéztek el újabban a házassági perek, idézzük, hogy a Curia tehermentesítéséről szóló törvény előtt vagyis 1906-ban csak 34.4%-ában a pereknek ért véget az eljárás egy éven belül, 1909-ben már 75.1%-ra rúgott ez az arányszám.

Már az eddig tárgyalt adatok is némi tájékoztatást nyújtanak a fõlbontások alakulásáról hazánkban. Tiszta képet azonban a szóban forgó kérdéstről csak oly adatok nyújtanak, amelyek valamely viszonyításban mutatják be a bírói eljárás útján meg-

szűnt házasságokat, és pedig úgy egy bizonyos területen belül, valamint nemzetközi összehasonlításban is. Erre több mód ismeretes¹⁾. Legegyszerűbb, de legbizonytalanabb, ha a fölbontott házasságokat a népesség számához viszonyítjuk. Ellene mond ez eljárásnak, hogy a népesség tekintélyes hányadát teszik, akik házasságot nem köthetnek, tehát el sem válhatnak. Legponosabb adatokat viszont oly számítások nyújtanak, amelyek a halandósági táblák módjára készülnek. Előfeltétele ennek, hogy úgy a fölbontás útján megszűnt házasságok, mint a két népszámlálás közt fennálló házasságok tartam szerint részleteztessenek, csak így lehetséges megállapítani, hogy bizonyos tartalmú házasságok közül mennyi bontatik fel. Ily módon számította ki a fölbontások alakulását BOECKH Berlinre nézve. Ez az eljárás legkevesebb esetben lévén lehetséges, legmegfelelőbb, ha a fennálló házasságokhoz viszonyítatnak a fölbontások, aminek csak az az akadálya, hogy rendszerint csak a népszámlálást követő években eszközölhető, mert különben nagy tévedések történhetnének. Ily körülmények közt legtöbbször meg kell elégednünk oly arányszámokkal, melyeket az egy évben kötött s fölbontott házasságok egybevetése folytán nyerünk. Ez alapon az egyes főbb államokban.

	1000 házasságra esett fölbontás és elválás a zárjelben	1900 körül megjelölt évben	1900 körül Bosco ²⁾ szerint
Svájcz (1907)	54·0		41·7
Franciaország (1908) .	50·1		34·5
Magyarország (1909) .	40·2		13·9
Németalföld (1908) . .	36·8		17·0
Románia (1907) . . .	30·8		25·0
Németbirodalom (1906) .	24·4		18·5
Svédország (1908) . .	18·7		11·9
Belgium (1905)	15·9		11·4
Ausztria (1906)	9·3		5·9
Olaszország (1905) . .	8·2		3·4
Angolország (1908) . .	2·7		2·0

Megjegyzendő, hogy a felsorolt országok között Olasz-

¹⁾ MAYR: Statistik und Gesellschaftslehre. Tübingen, 1909. 189-191. l.

²⁾ BOSCO: Divorzi e separazioni di coniugi. Roma, 1908.35. lap.

országban és Ausztriában nem a fölbontások, hanem az elválások vannak erős túlsúlyban s az előbbieik arányszáma Ausztriában csak mintegy egy, Olaszországban 3-4-et tesz. Ugyancsak Franciaországban is sok a csak elválás, úgy hogy ezeket leszámítva, a fölbontások arányszáma 41.8.

A kimutatás különben élénken tükrözteti vissza, hogy a más-más házasságjogi (egyházi, világi) törvények, a hagyományoknak, a házasság socialis és erkölcsi felfogásának, a népek erkölcsi érzékenységének stb. eltérő volta szerint mily különbözően alakul a fölbontások arányszáma az egyes államokban. Legkedvezőbb helyzetnek örvend Anglia, amit főként az erősebb vallási és erkölcsi érzületnek, valamint a traditiókhoz való hűbb ragaszkodásnak lehet a javára írni. Olaszországban és Ausztriában az alacsony arányszám azzal van összefüggésben, hogy az előbbi államban a házasság általában, az utóbbiban a katolikusok házassága fölbonthatatlan. Legtöbb házasság szűnik meg fölbontás útján Svájcban és Franciaországban, ebben a két államban, ahol, mint tudvalevő, a szabadságot legtágabban értelmezik s ezt átviszik a morális térre is. Nem kedvező reánk nézve s a Curia tehermentesítéséről szóló törvény hatásának nincs jellemzőbb kifejezője, mint az, hogy mi a harmadik helyen állunk, sőt, ha az elválásokat kiküszöböljük, Franciaország is alig előz meg bennünket. A sok elválás magas culturszínvonal mellett is veszedelmes erkölcsi áramlatnak a jele s oly viszonyok között, mint mi élünk, gondolkodóba ejthet, hogy a fölbontás túlszabaddá tétele nem fogja-e a minimumra alászállítani a felelősségérzetet a felekben a házassággal szemben. Nem jogosulatlan e feltevés már azért sem, mert – sajnos – népünk elég széles rétegeiben különben sem honol valamely szigorú felfogás a házasságot illetőleg, legalább e mellett bizonyít a vadházasságnak, mely tetszés szerinti időben, minden felelősség nélkül megszüntethető, némely vidékeken egész intézményszerű jellege. Félő, hogy ily viszonyok között, míg a vadházasságtól a szégyenérzet sokakat visszatartott, addig az a tudat, hogy az elválás úgy is könnyű, a jövőben igen sok könnyelmű, minden valamely bensőbb érzelmi és értelmi kapcsolatot nélkülöző s éppen a fölbontásra alapított szinte úgynevezett ideiglenes házasságra fog vezetni, ami nemcsak er-

kölcsi veszélyt rejt magában, hanem számtalan egyént fog anyagilag is sújtani, határozottan nyomorba taszítani. E mellett bizonyít az is, hogy a fölbontások száma, mint később látni fogjuk, leginkább az alsóbb és szegényebb néposztályokban terjed.

A másik érdekes jelenség, amely a fölbontások arányszámaiban kifejezésre jut, hogy a fölbontási kedv növekvőben van s nem áll, mit OETTINGEN hirdetett, hogy a fölbontásoknak a kötött házasságokhoz viszonyított aránya hosszú időszakokon át állandó.¹⁾ Természetesen ez a növekvés sokkal nagyobb arányú oly államokban, ahol a törvényhozás, mint hazánkban is, újabban ismerte el a fölbonthatóságot, avagy ennek érdekében könnyítő intézkedéseket tett. De oly államokban is, melyekben régebb keletű törvények állapítják meg a házasság fölbontását, mint Belgiumban, ahol a múlt század elején a Code Napoleon megengedte az elválást, továbbá Angliában, ahol 1857-ben, Svájcban, ahol 1874-ben, Németországban, ahol 1875-ben s Franciaországban, ahol újólaj 1884-ben mondatott ki a teljes fölbonthatás, az utolsó negyedszázad alatt, határozott emelkedésével találkozunk a fölbontási arányszámnak. Bosco szerint (idézett munka 9 oldal) ugyanis a fölbontásokban volt az emelkedés a különböző államokban a kezdő időszakot 100-zal téve egyenlőnek:

Angolországban	1871—1875-től	1895—1899-ig	204-re	
Ausztriában	1882—1885-től	1896—1900-ig	182-re	
Belgiumban	1871—1875-től	1895—1899-ig	561-re	
Franciaországban		1885-től	1896—1900-ig	193-ra
Németbirodalomban	1884—1885-től	1896—1900-ig	158-ra	
Svájcban	1876—1880-től	1896—1900-ig	105-re	
Svédországban	1871—1875-től	1895—1899-ig	206-ra	

Egyedül Svájc az, ahol stagnáló lett az arányszám. Annak, hogy a fölbontások mind gyakoriabbakká válnak, megvannak az okai, mint a vallási érzület hanyatlása, az Individualismus mind hatalmasabbá válása, amely megbomlasztja a családi élet kötelékeit is, a demokratismus terjedése, mely a nőt is mindjobban önállósítja, az élvhajhászat fokozódása, a gazdasági viszonyok kisebb állandósága és nagyobb bizonytalansága, stb. stb.

¹⁾ OETTINGEN: Die Moralstatistik. Erlangen 1882. 152. lap.

A fölbontások eme növekvését közönnyel nézni nem lehet. Igazat kell adnunk DURKHEIMNAK, ki azt mondja: »La vérité, c'est que le divorce ne peut pas progresser, sans menacer l'institution matrimoniale« s épp ezért gyarapodásukban határozott tünetét látja egy alapvető társadalmi intézmény betegségének.¹⁾ Érthető tehát az is, ha bár jól tudjuk, hogy a fölbontások első sorban is mint erkölcsi, gazdasági, culturalis, társadalmi és egyéb okok folyományaként jelentkeznek, mégis bizonyos félelemmel kíséjük, ha az állam nem óvatos törvényhozási intézkedéseiben. S hogy ez az irányzat mennyire veszedelmes alakot ölthet, talán legjobban igazolja az az 1908. évi francia törvény, amely minden különösebb ok nélkül három évi elválás után egyoldalúlag is megállapítja a fölbontás jogosultságát. A kölcsönös megegyezés mellett való megszüntetése a házasságnak erkölcsileg még valamennyire indokolható, az egyoldalú s minden alaposabb okot nélkülöző fölbontás azonban megfosztja a házasságot alapfeltételétől, mely éppen végleges jellegében jut érvényre, ily fölfogás különösen a nagy tömegnél hathat bomlasztólag s a teljesen önkényszerű, egyéni tetszésre hajló fölbontásoknak nagy számát eredményezheti. Hasonló okok készítetnek bennünket arra is, hogy ne tudjunk megnyugodni az 1907. évi XVII. törvény-cikknek a fölbontást annyira megkönnyítő intézkedéseiben sem.

Eddig főként azzal a hatással foglalkoztunk, amelyet a törvényhozás gyakorol a fölbontások alakulására. Az adatok azonban már sejtetik, hogy a törvényhozásnak csak másodrangú szerep jut e kérdésben s a fölbontásoknak oka magában a társadalomban, a socialis, gazdasági, culturalis stb. életben keresendő. Bizonyítja ezt már az a tény, hogy oly területen is, ahol a házasság egyöntetűen van szabályozva, vidékek szerint igen eltérő a fölbontások arányszáma. Ezt a célzt szolgálják a területileg tagolt adatok. Így Franciaországra nézve közöl IVERNES departement-onként egy összeállítást (az 1901-1905. évek)²⁾, mely szerint ezer kötött házassághoz viszonyítva a fölbontásokat a maximumot oly département képviseli, melyben az arányszám 81, míg a minimum 3. A Németbirodalomban az egyes államokban a fölbontásoknak a

²⁾ IVERNÉS: Journal de la soc. de Stat. de Paris XLIX. évf. 102. 1.

¹⁾ DURKHEIM: L'année sociologique. IX. évf. 443. lap.

népességhez viszonyított arányszámai 1906-ban 32.3 és 2.2 között váltakoznak. Igen jellegzetes alakulásokat tár fel hazánk is. Így 1909-ben 1000 kötött házasságra jutott fölbontás:

a Duna balpartján.....	10.9
a Duna jobbpartján.....	25.9
a Duna-Tisza közén.....	45.7
a Tisza jobbpartján.....	22.2
a Tisza balpartján.....	43.5
a Tisza – Maros szögén.....	48.4
a Királyhágóntúl.....	66.3

A szélsőségek elég nagyok s teljesen kifejezésre juttatják azokat az első sorban felekezeti, majd nemzetiségi, sőt culturalis s gazdasági különbségeket is, melyek az egyes vidékeket megkülönböztetik egymástól. Érdekesség kedvéért közöljük előbb a következő két összeállítást, melyek közül az első arról tájékoztat, hogy az egyes felekezeteknek mily szerep jut az elváltak közt:

	az 1909. évben	
	elvált egyének	közül volt %/ ban
Róm. kath.	28.8	47.6
Gör. kath.	5.7	11.3
Reform.	28.3	14.9
Ág. h. ev.	9.2	7.1
Gör. kel.	20.1	13.8
Unitárius	1.2	0.5
Izraelita	6.5	4.7
Egyéb	0.2	0.1
	Nemzetiség szerint pedig az 1909. évben	
	elvált egyének	közül volt %/ ban
Magyar	65.0	54.5
Német	8.5	10.3
Tót	1.5	9.9
Oláh	19.6	17.7
Ruthén	0.0	2.2
Szerb	4.7	2.7
Egyéb	0.7	2.7

A felekezetek közt legkedvezőbb helyzetnek örvendenek a házasság fölbonthatatlanságát valló katolikusok. Legtöbben válnak el a reformátusok között s már igen mérsékelt a felbontások arányszáma az ágostai evangélikusok körében. Hogy a két reformált egyházhoz tartozó hívek között mily különböző jelentőséggel bírnak az elválások, legélénkebben igazolja a Duna két partja közt levő különbség az arányszámokban. Mindkét országrészben a katolikusok majdnem egyező aránnyal vannak, háromnegyedét teszik a népességnek s mégis a Duna bal partján, ahol a reformált egyház hívei közt az ágostaiak vannak túlsúlyban (14.8% az ágostai és 2.8% a református) fele annyian sem válnak el, mint a Duna jobb partján, ahol a reformátusok fordulnak elő nagyobb aránnyal (ref. 11.4, ágostai ev. 8.6%). Az arányszámok ily alakulásában közre játszik ezenkívül az is, hogy a Duna bal partját javarészt a kisebb műveltségű, a vallás elveihez szigorúabban ragaszkodó tót elem lakja, míg a Dunántúl népességének 70.1%-a a magasabb műveltségű s a szabadabb szellemnek hódoló magyarságból kerül ki. Ugyancsak tekintve a katolikus vallás elterjedtségét ez országrészekben, érthető az arányszám egészen alacsony volta is.

Leggyakoribb különben az elválás a Királyhágóntúl, természetes következményeként annak, hogy az elválást megengedő felekezetek, amelyek sorába tartozik a reformált egyházakon kívül a görög keleti is, itt vannak legerősebben képviselve (együttesen 35.0%). A Tisza-Maros szögén a felbontások magas arányszámát a gör. keletieknek az abszolút többség-nél a népességben elfoglalt nagyobb aránya (51.7%) okozza, míg a Duna-Tisza közén és a Tisza balpartján a református magyarság szökteti fel az arányszámot.

Arra nézve, hogy a különböző gazdasági, társadalmi, műveltségi s erkölcsi viszonyok mily eltérően befolyásolják a felbontások arányszámának alakulását, legfényesebb bizonyítéka különben a város és vidék közötti különbség. Már BERTILLON és WRIGHT hangoztatják, hogy a városokban sokkal könnyebben bomlanak fel házasságok felbontás útján, mint a vidéken. Érdemes evégből – a lehetőséghez mérten – a nemzetközi adatokat is a megfigyelés körébe vonni. Így Bosco Franciaországra vonatkozólag közöl egy összeállítást, amelyből kitűnik, hogy

a helységek nagyságával lesz nagyobb a felbontásoknak az aránya.¹⁾ Ugyanis az 1893/7. években 1000 házasságkötésre esett fölbontás

az	5— 10.000	} elket számláló helységekben	25·2
	10— 20.000		32·7
	20— 30.000		36·1
	30— 100.000		42·2
	100.000—450.000		45·2
	Párisban		62·5

Poroszországban az 1905. évben 1.000 házasságkötésre az egész államban 22.9, a városokban 35.7, a vidéken 10.1 fölbontás esett. Svájcban, ahol leggyakoribb a fölbontás, az 1896-1900. években 1.000 házasságkötésre a városokban 37.5, a vidéken 19.1 fölbontás jutott. Teljesen megfelelnek e törvényszerűségnek a mi adataink is, amelyek szerint

	1.000 házasság- kötésre jutott fölbontás
a törvényhatósági jogú városokban.....	58.7
a vármegyékben	37.1

A városok különös erkölcsi légkörére, de a vidéktől eltérő kulturális s gazdasági viszonyaikra is, amennyiben ezek a családi életet befolyásolják, igen élénk világot vetnek ez adatok. Sőt egyrészt a mi adataink egybevetve a külföldi adatokkal, másrészt a Bosco által Franciaországra vonatkozólag közölt adatok amellet bizonyítanak, hogy minél bonyolultabb, minél szövevényesebb és fejlettebb a városi élet, annál sűrűbbek a népesség körében az elválások is. Így természetesen a nagy városok főszékhelyei a házassági fölbontásoknak s megértjük, ha hazánkban is Budapesten a legmagasabb az arányszám, 1.000 az év folyamán kötött házasságra nem kevesebb, mint 62.8 fölbontás jutván. Épp e kérdéssel kapcsolatban nem volna érdektelen kutatni, hogy a különböző társadalmi s gazdasági helyzet mennyiben befolyásolja a házasságok fölbontását, sajnos azonban erre nézve igen kevés adattal rendelkezünk. Némi támpontul szolgálhatnak azok az adatok, amelyek az elvált felek foglalkozási viszonyait tárják fel. Magyarországon 1.000 az alább megnevezett foglalkozáshoz tartozó s házasság-

ságot kötő férfi egyénre 1909-ben jutott ugyanoly foglalkozású elvált férfi:

Östermelés	36.9
Bányászat	20.2
Ipar	42.5
Kereskedelem és forgalom	50.5
Közszolgálat és szabad foglalkozások.....	68.7
Különböző ágbeli napszámosok	21.4
Egyéb foglalkozások.....	53.3

A patriarchális régi viszonyok hatása érezhető még az östermelés körében, ahol ma is a legfőbb foglalkozási csoportokat véve figyelembe még legnagyobb súlyt fektetnek a házasság állandóságára. Arányban azzal, amint szabadabb szellem érvényesül valamely foglalkozási ágban, avagy valamely osztály magasabb műveltségi fokon áll, emelkedik a fölbontások aránya is, így az iparban, még jobban a kereskedelemben és forgalomban, míg tetőpontját éri el az értelmiségi foglalkozások körében. Ez adatok különben, amelyek élénken tükröztetik vissza a foglalkozás és ebből származó milieu hatását, sok tekintetben megfejtik az elválásoknak a városokban, ahol az ipar, kereskedelem valamint a közszolgálati és szabad foglalkozások is összetömörülnek, jóval gyakoribb előfordulását. Nem volna céltévesztett dolog kimutatni, hogy a különböző társadalmi állás és foglalkozási minőség is miként hatnak a fölbontások alakulására, azonban ez irányban kellő megbízható adatok nincsenek. Mint feltűnő jelenséget tisztán azt emeljük ki, hogy minálunk is beigazolást nyer az a tény, hogy minél tömegesebb a felbontás, annál inkább az alsóbb néposztályok vesznek benne részt. Így volt

	1904-ben	1.000 elvált férfi közt		
		önálló 1909-ben	segéd személyzet 1904-ben	1909-ben
Östermelés	63.5	48.2	365	51.7
Ipar-forgalom	54.0	49.6	46.0	50.4

A viszonyok ez alakulása egészen természetszerű. Az alsóbb és szegényebb néposztályokban a családi érzés nem valami mély, sőt ez újabban az industrialismus terjedésével, mely nemcsak a férfit vonja el teljesen a családi tűzhelytől, hanem igen gyakran a megélhetés érdekében a nőt is kira-

gadja természetes hivatása köréből, egyre veszít erejéből, továbbá itt nincs meg annyira az érdekek közössége, valamint a gyermekek jövőjéről való előrelátó gondoskodás sem eléggé fejlett stb. Egyáltalán a bizonytalanabb és kedvezőtlenebb social is és gazdasági helyzet morális téren sokkal exponáltabbá s kevésbé ellentállóvá teszi az egyént s ily sok bomlasztó elem mellett csak a legszigorúbb kritika illeti az államot, ha az erkölcsi kapcsokat, amelyek az egyéneket egymáshoz fűzik, még lazítja. Az 1907. évi XVII. törvényczikk már többször vázolt intézkedésének is meg van már a szomorú hatása, az a rétege a népnek kezd élni a felbontással, amelynél különben igen gyakran hiányzik a mélyebb értelmi és érzelmi alap, valamint a nagyobb felelősségérzet a házasságkötésnél s előrelátható, hogy minél jobban tudatára jön e ténynek a nagy tömeg, annál többen bontják fel a házassági köteléket. Hogy mindez mily messzemenő erkölcsi bomlási folyamathoz fog vezetni a különben is hamis tanok által eléggé félrevezetett nép körében, előre megjósolni alig lehetne.

A legérdelemlesebb munkát végezné a statisztika s socialpolitikai szempontból a legérdekesebb adatokat gyűjtene, ha megtudná világítani a felbontásoknak kóroktanát. A nagy általánosságban közreműködő tényezők szerepét még csak lehet sejtetni, az egyes házasságok fölbontásánál döntő erővel bíró alapmotívumokat – sajnos – alig lehet kideríteni. Amit ez irányban nyújt a statisztika, tovább annak megállapításán nem mehet, minthogy a házassági köteléket megszüntető ítéletek minő törvényszerű szakaszon alapulnak, vagyis minő törvényes okok bírtak elegendő súlylyal a házassági életközösség megszüntetése körül. Nem tagadhatni, hogy a törvényszerű okok sokszor csak formálisak s ezért legtöbbször nem tárják fel azokat a lelki rugókat, amelyek tulajdonképpen szakításra bírták a házaseleket. Túlzott skepticismus ennek daczára a BERTILLONÉ, aki ez adatoknak egyáltalán nem tulajdonít jelentőséget. Ha nem is nyújtják a valót, mégis tanulságosak s legalább megközelítő képét adják a felbontási okok morfológiájának. Nemzetközi összehasonlításban pedig igen alkalmasak arra, hogy nagy vonásokban tájékoztassanak arról, hogy országok szerint melyek azok az okok, amelyekkel egyrészt a speciális erkölcsi viszonyok, másrészt a törvény-

hozás és bírói eljárás s az ezekből fejlődő szokás folytán leginkább élnek a felek. Nálunk a főbb felbontási okok (zárjelben a házassági törvény megfelelő szakaszai) voltak százalékban:

	1900-ban	1905-ben	1909-ben
Hűtlen elhagyás (77. §. <i>a</i>)	47·9	63·2	68·4
Hűtlen elhagyás és ismeretlen helyen való tartózkodás révén (77. §. <i>b</i>) . . .	4·7	4·3	5·7
Házastársi kötelességek súlyos megsértése (80. §. <i>a</i>)	21·3	18·7	17·0
Erkölcstelen élet megátalkodott folytatása (80. §. <i>c</i>)	15·0	6·2	2·5
80. §. <i>a</i>) és 80. §. <i>c</i>) együttes előfordulása	7·1	5·6	5·1
Házasságtörés (76. §.) . . .	0·5	0·2	0·1
Egyéb okok	3·5	1·8	1·2

Házassági törvényünknek a felbontási okokat megállapító része jellemzésül ide iktatjuk néhány külföldi állam hasonló adatait is:

	A felbontási ok volt					
	Angliában (1906-ban)	Belgiumban (1906-ban)	Franciaországban ‰-ban	Poroszországban (1905.)	Szászországban (1905—1906.)	Svájcban (1907.)
Házasságtörés	99·8	29·5	26	49·5	45·9	10·0
Kölcsönös beleegyezés . .	—	2·4	—	—	—	—
Legyőzhetetlen ellenszenv .	—	—	—	—	—	38·3
Részegeskedés	—	—	—	—	4·9	—
Hűtlen elhagyás . . .	—	—	—	12·9	17·1	2·9
Bántalmazások és sértések .	—	64·8	72·3	34·9	12·0	22·8
Büntető ítélet	—	1·9	—		4·8	2·2
Elmebetegség .	—	—	1·7	2·3	2·6	2·3
Egyéb okok .	0·2	3·8	—	0·4	12·7	21·5

A külföldi adatokat egybevetve a sajátjainkkal, legszembeötlőbb, hogy míg mindenütt általában véve nagy szerepet ját-

szik a házasságok felbontásában a házasságtörés, addig nálunk ez csak igen csekély esetben eredményezi mint törvényszerű ok a házasság megszüntetését. Nem beszélünk Angliáról, ahol úgyszólván kizárólag ez alapon szűnhet meg a házasság, s a minnek lehet köszönni a felbontások alacsony arányát is, hanem még Franciaországban és Belgiumban is az eseteknek több mint egy negyedrészében a házasságtörés képezte alapját a fölbon-tásnak. Nagyon áltatnók magunkat, ha abban a feltevésben élénk, hogy kedvezőbb erkölcsi viszonyok okozzák minálunk a házasságtörés oly ritka előfordulását. Ellenkezőleg való-színűnek tartjuk, hogy nálunk is nagy szerepet játszik ez ok a házasságok megszűnésében s ha az adatok nem juttatják kifejezésre, az egyrészt annak tulajdonítható, hogy igen sok esetet, melyet a külföld házasságtörésnek minősít, a mi bíróságaink a házasságjogi törvény 80. a) és c) pontjai alapján bírálnak el, de még inkább megmagyarázható azzal, hogy a felek nem akarván családi életük botrányait és titkos foltjait a nyilvánosság ítélőszéke elé hozni, élnek azzal a kedvez-ménnyel, a melyet a törvény a 77. §. a) pontja alapján nyújt s amely a legkönnyebbé teszi a házasság felbontását. Érdekes ugyanis, hogy házasságjogi törvényünk alapján véve azon az állásponton volt, hogy a házasság felbontását oly értelemben szabályozza, hogy a felbontás csak mint végső eszköz vétesék foganatba. Ezzel indokolható, hogy nem fogadta el a házasságnak a felek kölcsönös beleegyezése mel-lett való felbontását, mely tény csorbítja rendszerint a házasság erkölcsi természetét s ezt a vagyoni jogi szerződés állás-pontjára helyezi.¹⁾ E szigorú felfogás csak helyeselhető, de ezzel ellentétben áll, hogy ugyanakkor a törvény az egyik szakaszával, különösen ennek a gyakorlat által való mind sza-badabb értelmezésével mégis a legnagyobb szabadságot nyújtja a házassági kötelék megszüntetése körül. Nincs itt másról szó, mint a házasságjogi törvény 77. a) szakaszáról. A tör-vény célzata e szakasz megalkotásával nyilvánvaló, szabá-lyozni azokat az eseteket, amidőn a házasságfeleknek egyike házastársát az életközösség állandó megszakítására irányuló szándékkal elhagyta. Kétségtelen, hogy ily esetekben meg-

¹⁾ Törvényjavaslat a házasságjogról. Képviselőházi irományok XV kötet 197. lap.

hiúsul a házassági céloknak elérése s megdől a házasság fentartásának létfeltétele is. A hűtlen elhagyás, mint ilyen, teljesen elfogadható ok a házasság felbontására. A gyakorlat azonban oda vezetett, hogy a hűtlen elhagyás csak leplezett válóok, mert a felek tudják, hogy ez alapon lehet legkönnyebben és teljes biztosságban megszüntetni a házassági frigyét. Nem egyéb ez ma már ez esetek legnagyobb részében, mint a házasságnak rejtett módon s kölcsönös beleegyezés mellett való megszüntetése, amit pedig házasságjogi törvényhozásunk el akart kerülni. A legnagyobb határozottsággal bizonyít e mellett az a *tény*, hogy mily rohamosan emelkedik az ez alapon megszünt házasságoknak a száma. 1900-ban még csak 47.9%-ban szerepelt a hűtlen elhagyás felbontási ok gyanánt s 1900-ban már több, mint kétharmadrészét (68.9%) a házasságoknak ez alapon bontották fel. A mellett tehát, hogy a népnek mind szélesebb rétegeiben terjed a tudat, hogy a házasság felbontható, még az a körülmény, hogy rájönnek lassankint arra is, hogy mily könnyedén végbemehet ez a folyamat, okozzák első sorban is a felbontások aggasztóan növekvő számát. Ha nem vetünk gátat ama visszás helyzetnek, melybe e szakasz alapján házassági judicaturánk jutott, a legkönnyebben veszélyeztetjük a házasság erkölcsi alapját, mert a nagy tömegben megrendítjük a hitet a házasság állandósága és ama belső életközösség iránt, melyet az igényel s ily módon mesterségesen növeljük majd lassan-lassan az időhöz kötött, csak névleges házasságoknak a számát.

Ami a felbontási okokat illeti, még csak arra utalunk, hogy igen érdekes volna, ha a statisztika rámutatna arra is, hogy minő összefüggés van a házasság tartama s a házassági kötelék megszüntetését előidéző okok közt. Megkísérelte ezt már BOECKH aki, Berlinre vonatkozólag az 1884/1895. években felbontott házasságokat vette ily szempontból vizsgálat alá. Eredményeiből kiemeljük, hogy a férj házasságtörése miatt felbontott házasságok átlagos tartama 11.5, a nőké miatt 123 év volt. Legalacsonyabb átlagos tartammal, 6-8 év között, azok a házasságok bírtak, amelyekben kölcsönös elhagyás, a házastársi köteleességeknek a férj részéről való megsértése és kölcsönös beleegyezés szerepelt ok gyanánt, míg a 13 évet

meghaladta a házasságok élettartama azoknál a felbontásoknál, amelyekben iszákosság, elhagyás, rendetlen életmód miatt szűnt meg a házasság. Említésre méltó, hogy újabban a szászországi statisztika (1905-1906.) igen részletesen feldolgozza a felbontási okokat a házasfelek életkorával s a házasságtartammal egybevetve.¹⁾ Arra azonban, hogy következtetések legyenek vonhatók, hosszabb időre van szükség. Helyes volna, ha a mi statisztikánk is feldolgozná ily értelemben az adatokat ami tekintettel arra, hogy tudakoltatik úgy a felek életkora, mint a házasság megkötésének éve, igen könnyen keresztülvihető volna.

A felbontási okokat tárgyalva, hogy a házassági pereket jogi főbb vonatkozásaikban megismerjük; röviden kitérünk a kereset beadásra, valamint az Ítélet alapján megállapított vétkességre. A legtöbb állam statisztikájában csak a keresetbeadásra lehet adatokat találni. így látjuk, hogy 100 felbontásban beadta a keresetet

	a férj	a feleség	mindkét fél
Magyarországon (1909) . .	59·4	40·6	—
Belgiumban (1906)	48·4	51·6	—
Franciaországban (1906) .	43·4	56·6	—
Angliában (1906)	55·5	44·5	—
Svájcban (1906)	25·8	41·8	32·4

Az adatokat összefüggésbe szoktak hozni a vétkeséggel is megállapítván, hogy általában véve a férj hibájából több házasság bontatik fel, mint a nőéből. Ha figyelembe vesszük a két nemnek eltérő természetét, nevelését, a társadalomban elfoglalt helyzetét stb., bizonyos fokig indokolva is találjuk az előbbi állítást. A nő vonzalma erősebb lévén, engedelmességhez is jobban hozzászokván, továbbá nagyobb lévén a szemérem-érzete, inkább félvén a nyilvános botrányoktól, a házasság felbontása több anyagi s erkölcsi kellemetlen következményt zúdítva rája stb., érthető is, ha kevesebb okot szolgáltat a házassági kötelék megszüntetésére, mint a férfinem. Ha ettől mégis eltérést találunk imitt-amott, az inkább csak a házasságjogi törvények, illetve az ez irányú szabályok által előidézett különleges helyzetből származik. Így Angliában, a hol majd-

¹⁾ C. KOLLMANN: Die Ehescheidungen in Sachsen. Zeitschrift des K. Sächsischen Stat. Landesamtes. 53. évf. 195 és 212-215. lapok.

nem egyedüli alap a házasság fölbontására a házasságtörés, egészen természetesnek találjuk, ha a nő vétkessége van túlsúlyban, ismerve azt, hogy maga a társadalom is – főként a vele járó súlyosabb következményeknél fogva – a nő által elkövetett ily hibát sokkal szigorúabban ítéli el. Nehéz magyarázatát találni ellenben annak, hogy nálunk miért nagyobb a nők vétkessége, mint a férfiaké. Ugyanis 100 fölbontó perben például 1909-ben a férj csak 40.1, a nő ellenkezőleg 57.5 esetben mondatott ki vétkesnek. Némi indokát csakis a hűtlen elhagyásnak éppen a könnyed elbírálás folytán való elharapódzásában vélem feltalálni. Arra nézve, hogy egyes főbb bontó okok szerint mily szerepet játszik az egyes házaselemek vétkessége, érdekes adatokat találni KOLLMANXAK a szászországi elválásokról irt dolgozatában. Ugyanis 100 fölbontott házasság közül az 1905/1906. évben az oldalt megnevezett okból:

	A férj hibájából		A feleség bontatott fel	
	Szász- ország- ban	Porosz- ország- ban	Szász- ország- ban	Porosz- ország- ban
Házasságtörés, kettős házasság, természet elleni fajtalanság . .	26.5	26.6	19.1	22.9
	0.2	0.3	0.1	0.1
Roszindulatú elhagyás . .	9.6	8.5	7.5	4.4
Rosz bánásmód, iszákosság, elítélés stb. .	28.4	28.1	4.7	6.8

A férfiak hibájából minden esetben tehát több házasság szűnt meg, mint a nőéiből.

Nem érdektelen annak kutatása sem, hogy mint alakulnak a fölbontott házasságok termékenységvi viszonyai abból a psychojogilag indokolt feltevésből indulva ki, hogy a gyermek léte erősíti a családi kötelekeket s megfontoltabbá teszi a feleket a házasság megszüntetésével szemben. Legnagyobb hiányuk ezeknek az adatoknak, hogy igen sok államban a fölbontott házasságok jó részében nem állapítatik meg, származott-e az együttélés

ideje alatt gyermek, vagy sem. Így egyike a legszebb ily irányú statisztikának CAROLL D. WRIGHTNEK az Egyesült-Államokban az 1867/86-ban megszűnt házasságokról készült munkája, azonban a gyermekek léte, illetve nem léte s a fölbontások közötti összefüggésre vonatkozólag nem tud határozott állást foglalni, mert 328.716 fölbontás közül nem kevesebb mint 141.810-ben nem volt ismeretes, született-e gyermek, vagy sem. Szászországnak 1905/90(3. évi elválási statisztikáját tanulmányozva azt látjuk, hogy 22%-ában az eseteknek a gyermekekről nincs adat. Igen pontos adatokat nyújt ez irányban a mi statisztikánk.

Azok a fölbontások különben, a melyekben megállapítatott, hogy a házasságból született-e gyermek vagy sem, a következőképp oszlottak meg:¹⁾

Ax ország megnevezése	100 fölbontásból volt a házasságok aránya melyből				
	nem született gyermek	1	2	3	4-nél több
		gyermek született			
Magyarország (1909)	55·4	22·1	8·6	3·6	2·5
Angolország (1902—1906) . .	38·0	25·7	16·5	19·0	
Szászország (1905—1906) . . .	39·9	27·0	16·7	8·0	8·4
Norvégia (1901—1904)	26·8	24·8	31·3		17·1
Svájcz (1891—1900)	37·1	24·1	16·3	10·0	9·5
Berlin (1905)	49·6	25·3	13·7	6·3	5·1
Páris (1905)	56·5	26·5	13·8	3·8	2·4

A gyermektelen házasságok kivétel nélkül mindenütt a legjobban képviselték s ha figyelembe vesszük, hogy hazánkat kivéve a többi államban a fölbontott házasságok jó részéről a termékenységet illetőleg a házassági perek nem nyújtanak felvilágosítást s viszont több, mint valószínű, hogy ezek közt a gyermektelen házasságok erős túlsúlyban vannak, az arányok általában véve magasabbra tehetők. Az is kétségtelen továbbá, hogy növekvő gyermekszámmal csökken a fölbontott házasságok.

¹⁾ MAYR: Statistik und Gesellschaftslehre III. B. Socialstatistik Tübingen. 1909. 224. lap.

²⁾ Csak életben levő kiskorú gyermekek vannak figyelembe véve.

aránya. A gyermekek neveltetésével járó gondok, ezek jövőjéről való gondoskodás tehát határozottan visszatartja a szülőket az elválástól. Valószínű ezenkívül az is, hogy igen sok esetben a terméketlenség játszik közre a házasság fölbontásában, valamint elfogadhatónak látszik az a feltevés is, hogy a bíróság nehezebben mondja ki a házasság fölbontását ott, ahol gyermek van¹⁾. A agyvárosokban történt fölbontások közt a gyermektelen házasságok ily magas aránya pedig csak hű jellemzője az itt egyre szaporodó terméketlen házasságoknak s az ezeknél jobban kifejlődött elválási hajlamnak.

Nem érdektelen a fölbontási okokkal és ez egyes házasságok megállapított vétségével kapcsolatban kutatni a fölbontott házasságok termékenységét. Igen részletes adatokkal szolgál e tekintetben a szászországi statisztika,²⁾ melynek alapján látjuk, hogy

A fölbontás oka	100 olyan fölbontott házasságból melyből	
	nem született	született
	gyermek az oldalt megnevezett ok folytán bontott fel	
Házass.törés mindkét fél részéről	5·5	5·1
Házass. törés férfi »	23·6	22·5
« nő »	16·9	14·4
Rosszindulati elhagyás férfi részéről	9·6	10·2
Roszzindulati elhagyás nő részéről	10·8	5·4
Roszz bánásmód férfi részéről	8·6	13·6
» nő »	0·3	0·2
Kölesönös rossz bánásmód . .	0·6	0·3
Iszákosság férfi részéről . .	2·8	5·5
» nő »	0·7	0·3
Elmebetegség a férfi részéről .	0·7	1·1
» » nő »	1·6	1·7
Egyéb okok	18·3	19·7
Összesen	100·0	100·0

¹⁾ FÖLDES: Statisztikai előadások II. sorozat Bpest. 11)00. 68. oldal.

²⁾ Zeitschrift der K. Sächsischen Stat. Landesamtes 53. évf. 1907 219. oldal.

A házasságtörés, a nő részéről való rosszindulatú elhagyás, rossz bánásmód és iszákosság a gyermektelen házasságokban, míg a férfi részéről való rosszindulatú elhagyás, rossz bánásmód és iszákosság, valamint általában az elmebetegség a gyermekkel bíró házasságokban szolgáltak inkább elválási okul.

A vétkességnek a termékenységgel való összefüggését illetőleg pedig a következő adatok tájékoztatnak:

A házasság felbontásának oka, kinek hibájából szűnt meg a házasság	100 olyan felbontott házasságból, melyből	
	nem született	született
	gyermek az oldalt megnevezett fél hibájából bontott fel	
Férfi	58·4	67·2
Nő	33·9	25·7
Mindkét fél	7·7	7·1
Összesen .	100·0	100·0

A statisztika a népegyedélyt akármely viszonylatban vonja megfigyelése körébe, nem igen mulasztja el a korviszonyoknak hatását vizsgálni a különböző jelenségek alakulásában. Követi ezt az eljárást a felbontott házasságok terén is s bátran lehet mondani, hogy elég tanulságosak azok az adatok, amelyek az elvált házaspárok koralkulását feltűntetik. E szerint hazánkban 1909-ben volt:

Évek	A házasságra lépő		Az elvált		1.000 házasságra lépő	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
	egyéneknek kora				egyénre jutott elvált	
25 éven alul	68.462	118.599	426	2.100	6·2	17·7
25—29 év	52.866	18.233	1.506	1.498	28·5	82·2
30—39 »	20.848	11.394	2.532	1.669	121·5	146·5
40—49 »	8.268	5.446	1.200	696	145·1	127·8
50 éven felüli	7.085	3.857	675	376	95·3	97·5

A nőknél a fiatalabb korosztályok vannak az elváltak közt legjobban képviselve, a férfiaknál ellenben a 40-49 éves korcsoport emelkedik ki magas arányszámával. Különösen érdekes az az ellentét, melyet a két legfiatalabb korcsoport tüntet fel a nők és férfiak közt, ami főként abból származik, hogy a férfiak mind később kénytelenek a mai társadalmi és gazdasági viszonyok közt házasságra lépni.

Arra nézve pedig, hogy a házasságok korszakosága mint befolyásolja a fölbontásokat, ide iktatjuk a számszociológiai adatokat¹⁾ amelyek megfelelnek az általános viszonyoknak:

Az évek száma	100 fölbontott házasságban a férfi	
	idősebb	fiatalabb
	volt a nőnél	
1 évvel	9.7	7.3
1—5 évvel	33.6	14.9
5—10 »	18.8	5.0
10—15 »	5.9	1.6
15—20 »	1.7	0.5
20 évnél többel	1.0	0.0
Összesen	100.0	

Az adatok csak azt igazolják, hogy azok a házasságok, melyekben a házasságok kora egyező, avagy nagy eltérést nem mutat, a leginkább veszélyeztetettek s a magas korszakosság csak igen kevés esetben hoz létre elválást.

Megemlítjük végül, hogy ami elválási statisztikánk is teljesen amellelt bizonyít, hogy főként a rövidebb tartamú házasságok, amidőn többnyire a házasságok is fiatalok, a szenvedélyek erősek, kevesebb a helyzetnek megfontolása stb., képezik a legnagyobb hányadát a fölbontott házasságoknak. Ugyanis a kereset beadásakor volt a házasság tartama %-ban

1909-ben

Egy év	.....	5.7
2 »	.....	12.8
3-5 »	.....	23.1

¹⁾ KOLLMANN I. m. i. 192. oldal.

	1909-ben
6-10 év.....	24.9
10-15 ».....	14.9
15-20 ».....	8.6
20-25 ».....	5.5
25 évnél több	5.0

Ezekben adtuk az elválások hazánkban való újabb alakulásának képét. Ismételten utalunk azonban arra, hogy amint szigorú meggyőződésünk, hogy ha a házasság erkölcsi alapja elenyészett, fennállásának létjogosultságát is elvesztette s ily esetekben a házastársakat frigyük képzeleti kötelékében kény szerítőleg marasztani sem nem észszerű, sem nem méltányos, sőt helyt adunk annak is, hogy fentartani sem volna más, mint egy hírneves belga jogász jellemezte »c'est pis qu'une dérision, c'est la profanation d'une chose sainte«, viszont a leghatározottabban kell állást foglalnunk oly áramlatok ellen, a melyek a szabadságig menve a házasságot erkölcsi tartalmától megfosztva majdnem az időleges viszony színvonalára süllyeztek. Sajnos pedig az újabb adatok arra engednek következtetni, hogy házasságjogi törvényhozásunknak, vagy az ezt érintő egyéb szabályoknak olyan hiányaik vannak, amelyek minden mélyebb erkölcsi indokoltság nélkül, teljesen a felek önkényére bízva szaporítják a fölbontásokat. Mind általánosabban halljuk elterjedni azt az irányt, amely a könnyű elválás tudatában a könnyelmű, minden felelősségnélküli házasságkötésekre vezet. Még nem volna késő, de feltétlen kötelesség is, hogy az arra hivatott körök módot keressenek, hogy ennek az erkölcsi és társadalmi szempontból is veszedelmes irányzatnak, míg a veszedelem teljesen el nem fajul, gátat vessenek.